

Βάσω Κιούση

Καθηγήτρια πιάνου-φούγκας, Συγγραφέας, Ερευνήτρια, Μουσικός

Τα Κάλαντα στα Μεσόγεια

ΕΥΧΕΤΗΡΙΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ που ανήκουν στην παραδοσιακή μας μουσική και ψάλλονται την παραμονή των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς, των Φώτων, του Λαζάρου αλλά και την 1η του Μάρτη (χελιδονίσματα) και την Μ. Παρασκευή.

Τα κάλαντα, τα παιδικά «αγρυπτικά» τραγούδια (λέγονται έτσι γιατί γυρίζουν όλα τα σπίτια) πήραν τ' όνομά τους από την αρχαία ρωμαϊκή γιορτή των καλενδών, κατά την οποία αντάλλασσαν ευχές και μικρά δώρα για τον καινούργιο χρόνο. Όμως αναφέρονται και στον Όμηρο σαν μια πολύ παλιά ελληνική παράδοση, ενώ στην κλασική εποχή τον μήνα Ποσειδεώνα (εποχή μεταξύ 15 Δεκέμβρη με 15 Γενάρη) γιορτάζοντας τα Πυανέψια ή τα κατ' αγρούς Διονύσια, υπάρχουν με το όνομα «ειρεσιώνη» όταν τα παιδιά τραγουδώντας και κρατώντας στολισμένα κλαδιά δέντρων έφερναν στα σπίτια το μήνυμα της καλής τύχης και της γονιμότητας.

Πολλά λοιπόν έθιμα και σύμβολα του Χριστιανισμού έχουν τη ρίζα τους στην παγανιστική λατρεία και ενώ η εκκλησία αρχικά αντέδρασε τελικά καθιέρωσε επίσημα τα έθιμα τόσων αιώνων.

Ο ρυθμός των καλάντων είναι «συλλαβικός δίχρονος» δηλ. συνεχής χωρίς να υπογραμμίζεται το τέλος των στίχων. Έχουν πολλά στοιχεία από τα δημοτικά τραγούδια αλλά και από τη βυζαντινή μουσική αποδεικνύοντας έτσι και την καταγωγή και το ήθος τους. Οι στίχοι τους είναι στην καθαρεύουσα αλλά υπάρχουν και εκφράσεις στη δημοτική.

Όπως σε κάθε περιοχή της Ελλάδας έχουμε αποκλειστικές διαφορές και ιδιαιτερότητες, έτσι ώστε κάθε γωνιά της γίνεται αναγνωρίσιμη απ' αυτές τις διαφορές, το ίδιο συμβαίνει και με τα κάλαντα. Κάθε περιοχή έχει τα δικά της κάλαντα.

Στα Μεσόγεια υπάρχει μια ιδιαιτερότητα, εκτός από τα κάλαντα στην ελληνική γλώσσα, υπάρχουν και της αρβανίτικης διαλέκτου που λέγονταν πολύ παλιά κι έχουν πλέον ξεχαστεί.

Ψάλλονταν από τα παιδιά το πρωί της παραμονής των γιορτών και από τους άνδρες το βράδυ. Οι γυναίκες δεν έλεγαν κάλαντα παρά μόνο σε συγγενικά σπίτια το βράδυ.

Ας παρατηρήσουμε κατ' αρχήν τα κάλαντα των *Χριστουγέννων*. Λέγονταν τα:

*Χριστούγεννα πρωτούγεννα, πρώτη γιορτή του χρόνου
Για βγιέτε, δέτε, μάθετε πού ο Χριστός γεννάται...*

και κάποια χρόνια αργότερα και μέχρι σήμερα τα γνωστά μας

*Καλήν εσπέραν (ημέραν) άρχοντες
κι αν ει- κι αν είναι ορισμός σας...*

Σε σχέση με της υπόλοιπης Ελλάδας παρατηρούμε ότι τα «Χριστούγεννα πρωτούγεννα» έχουν ομοιότητα με τους πέντε πρώτους στίχους των καλάντων του Μοριά, με τους τρεις πρώτους στίχους της Μακεδονίας, με της Μ. Ασίας εκτός από τον τελευταίο στίχο, με τους πέντε πρώτους στίχους της Πελοποννήσου, με τους τέσσερις πρώτους στίχους της Κορινθίας, με τους δυο πρώτους της Αστυπάλαιας και της Ανατ. Θράκης, ενώ είναι ίδια με της Μυκόνου εκτός από τον 2ο και τον 5ο στίχο.

Αν και λέγεται ότι κάλαντα Χριστουγέννων στην αρβανίτικη διάλεκτο δεν υπάρχουν, ο κ. Γιάννης Πρόφης, λαογράφος από το Κορωπί, έχει τμήμα τους που δείχνει ότι τελικά υπήρχαν αλλά έχουν ξεχαστεί.

Κάλαντα Χριστουγέννων	Μετάφραση
<i>Nëstrë léhetë Hristói në shpellë</i>	Χριστός γεννάται αύριο στο σπήλαιο
<i>edhé janë edhe énglelitë torë</i>	κι είναι και άγγελοι τριγύρω
<i>edhe hjeretisenë me çopánetë</i>	που χαιρετιούνται με τους βοσκούς
<i>edhe Hristónë ngróhënjë në lopetë.</i>	κι οι αγελάδες ζεσταίνουν τον Χριστό.

Την παραμονή της Πρωτοχρονιάς από το πρωί μέχρι το ηλιοβασίλεμα τα παιδιά έβαλλαν το «Αρχιμηνιά κι αρχιχρονιά», δηλ. τα κάλαντα της Αθήνας, ενώ αργότερα μέχρι και τώρα λέγονται το «Πάει ο παλιός ο χρόνος».

Το «Αρχιμηνιά κι αρχιχρονιά» έχει ομοιότητα με τους οκτώ πρώτους στίχους των καλάντων της Τήνου, με πέντε στροφές της Φολέγανδρου, με τέσσερις στροφές της Νάξου, με πέντε στροφές της Πάρου, με μία στροφή της Οίας και με δύο στίχους της Ριζοκαρπάσου Κύπρου.

Υπάρχει και μια παραλλαγή του «Αρχιμηνιά κι αρχιχρονιά» όπου ο Αϊ-Βασίλης παρουσιάζεται σαν πολεμιστής και κυρίαρχος, όμως, όπως μου είπαν, δεν είναι των Μεσογείων, αλλά είναι γνωστό σε μερικούς που μετανάστευσαν εδώ.

Αρχιμηλιά κι αρχιχροσιά
 Δοξάστε τούτη τη γενιά
 Κι αρχή καλός μας χρόνος
 Συ σου πρέπει δάφνης κλώνος.
 Άγιος Βασίλης έρχεται
 Στρατιώτες τον κατέχετε
 Από την Καισαρεία
 Χαίρε ω χαίρε ελευθερία.
 Βαστάει εικόνα και χαρτί
 Ζαχαρο-καντοζυμωτή
 Χαρτί και καλαμάρι
 γεια χαρά στο παλληκάρι.
 Το καλαμάρι έγραφε
 και την Τουρκία την ζέγραφε
 Και το χαρτί ωμίλει
 της Μακεδονίας ήλιοι.
 Βασίλη πούθεν έρχεσαι
 Και πούθε κατεβαίνεις
 και στη Σαλονίκη μπαίνεις;
 Κάτσε να φας, κάτσε να πεις
 και μες την Ήπειρο να μεις
 Κάτσε να τραγουδήσεις

Το Μπιζάνι να γκρεμίσεις.
 Εγώ γράμματα μάθαινα
 Του στόλου μας τα θάματα
 Τραγούδια Τούρκε ξέρω
 Αν αντίκρυ μου σε εύρω.
 Κατέβηκεν η πέρδικα
 Για σας παιδιά λεβέντικα
 Να βρέξει το φτερό της
 Ζήτω ο Έλληνας Στρατιώτης
 Να βρέξει τον αφέντη μας
 Το Ρήγα το λεβέντη μας
 Να βρέξει, έτσι θέλω,
 και το μέγα Βενιζέλο.
 Πατρίδα μου ζωγραφιστή
 Φέρε την τσότρα με κρασί
 Έλα να μας κεράσεις
 Να ζήσεις, να γιορτάσεις.
 Ζήτω του Βασιλέα μας
 της Ολγας της ωραίας μας
 Ζήτω και του διαδόχου
 του μεγάλου μας ανθρώπου.

Πριν από το 1900, ίσως και λίγο αργότερα, το βράδυ της παραμονής λεγόταν από τους μεγάλους το αρβανίτικο καλημέρι.

Αναφέρω παραλλαγές του, όπως μου το είπαν σε επιτόπια έρευνα που έκανα στο Μαρκόπουλο, στα Σπάτα, στον Κουβαρά και στο Κορωπί, και επίσης παραθέτω παραλλαγές του, όπως υπάρχουν στο βιβλίο του Γ. Χατζησωτηρίου *Τα Λαογραφικά της Μεσογαίας Αττικής* και της Μαρίας Μιχαήλ-Δέδε *Αρβανίτικα Τραγούδια*.

Παρατηρώντας αυτές τις παραλλαγές ανακαλύπτουμε ότι σε κάποια σημεία ο στίχος είναι διαφορετικός, όπως και η προφορά από χωριό σε χωριό, ενώ το νόημα και η μελωδία παραμένουν ίδια, εκτός από τον Κουβαρά και την Κερατέα όπου υπάρχει διαφορά και στη μελωδία.

1. Παραλλαγή που λεγόταν στο Μαρκόπουλο

Μίρσε τ βίνιε βίτι ρί
 μίρσε τ να πλικένιε
 σι νέστρε θόινε παλεά
 τσίλι τ πρότο βίνιε
 ντ ντέρε ταβλοπόρτε σ
 γκα νιέ ντουμέ τι γύπνι
 ου θόμι περ τ γκέγκεκι
 Θάμετε ε σερ Βασίλιτ
 ις νιέ νιερί με αρετή
 ις σιούμε γλυκομίλι
 νιε ντρον τ θάτε κεί μπαστούν
 εκεί περ τ κουμπίσεϊ
 εδέ αϊ νιε ηθάτε ντρον
 βλαστάρ-τ νιόμε χιούσι
 εδέ ντε μάλε ντάι βλαστάρ
 ντι ζόκι εκελαδίσ νε
 τσι κέινε σίτε σι διαμάντ
 διαμάντ ντε φλουκουράτ.
 Μπλίδουνι βλέζερ μπλίδουνι
 ντε κλήσεζε τ βένι
 γκα κλίσια τ μοσ λήψενι
 καλή ψυχή τ κένι.
 Γκα κλίσια τούκε άρδου ρ
 εφτίς τραπέζι στρόνι
 αν ίστε δε νο νιέ φτωχό
 εδέ άτε τε φτόνι.
 Αν ίστε νόνιε ή σκλεπε ρ
 ε νεκ κ μούντε βίνιε
 κιάλγιανι γιου φαϊ ν ατιέ
 παδέ το ίδιο ίστε
 Ου θάμε καλιμέρι ν
 με γκόλιε δε με λίρρ
 δε γκα μοτ, δε γκα μότ
 τε γιέμι μιρρ
 δε γκα μοτ, δε γκα μοτ
 τε γιέμι μιρρ

Με το καλό να μας έρθει ο
 καινούργιος χρόνος
 κι ευχόμεθα να σας αρέσει
 σαν αύριο έλεγαν παλιά
 σ' όποιον έρθει πρώτος
 στη μικρή πόρτα της αυλόπορτας
 ένα τάλληρο να του δώσετε
 σας λέμε για ν' ακούσετε
 τα θαύματα που 'κανε ο Άι-Βασίλης
 ήταν ένας άνθρωπος πολύ ενάρετος
 και πολύ γλυκομίλητος
 ένα ξερό ξύλο είχε για μπαστούνι
 τόχε για ν' ακουμπάει
 κι αυτό το ξερό ξύλο
 βλάστησε ένα χλωρό βλαστάρι
 και πάνω σ' αυτό το χλωρό βλαστάρι
 κάθισαν δυο πουλιά να κελαϊδίσουν
 που 'χαν τα μάτια τους σαν διαμάντια
 διαμάντια πάνω σε μαύρο βελούδο.
 Μαζευτήτε αδέρφια μαζευτήτε
 στην εκκλησία να πάτε
 απ' την εκκλησία μη λείψετε
 καλή ψυχή να 'χετε.
 Απ' την εκκλησία μόλις γυρίσετε
 αμέσως στρώστε το τραπέζι
 κι αν είναι κανένας φτωχός
 καλέστε κι αυτόν.
 Κι αν είναι κανένας αόματος
 και δεν μπορεί να έρθει
 πηγαίνετε σεις το φαγητό στο σπίτι του
 κι είναι το ίδιο.
 Σας είπαμε το καλημέρι
 τραγουδιστά και με την λύρα
 και του χρόνου (2)
 να 'μαστε καλά
 και του χρόνου (2)
 να 'μαστε καλά.

2. Παραλλαγή που λεγόταν στα Σπάτα

Μίσε να βίνιε βίτιρι
 μίσε τ να πιλκιένιε
 σι νεστρ θόνε παλαιά
 κουσ πρώτε τε να βίνιε
 νε ντέρε ταυλοπόρτεσσε
 γκα νι ντε μπλε τε βίνιε

Γκα ν εκκλησιά πανήγυρι
 ντο θόν' σερ Βασίλη
 τσι ις νι νιερί με αρετή
 μα ις σούμè μίρè.

Τε θα τ ντρούκετè μπαστούν
 ε κε περ τ' ακουμπίσε
 ντε μάλι εδέ ιθατί ντρου
 ισνè βιζόι τε ιμπούκουρ
 Ικείν σίτè σι διαμάντ
 δε πέντè τε μαλάμτè.

Βίζουνι βλέζερè βίζουνι
 τε βέμι εδέ ντè κλίσσè.
 τε μος λείψεμι
 ντο ντάνè εδέ γκα κλίσσè.
 Ντο στρώνι εδέ τραπέζινè
 ντο χάμè εδέ ντο πίμè.
 Αν ιστè εδέ ντο νι φτωχó
 πορσίνε τε να βίνιε.
 Αν ιστè ντο νι σκλιέπèρè
 τσε νιε μπορέστè τε βίνιε
 νι φαϊνè κιάλιανιè ατιέ
 πα εδέ το ίδιο ιστε
 τε χάμè με παρέ με γλιέντè
 με φέντè εδέ με λίρè
 εδέ μóτè γέμι μίρè.

3. Παραλλαγή που λεγόταν στον Κουβαρά

Μίσε τè βίνè βιτιρί
 μίσε τè να κουλτόνι
 σι νέστρè θόνε παλαιά
 θόνè ι Σιρ Βασίλη
 τσι ις νιερί με αρετή
 ις σούμè γλυκομίλι
 ι κεί νι, θάτε ντρου
 ε κεί περ τè ακουμπίσε
 εδέ τè νιάτρε ατè ντου
 ντι ζοκ'τè κελαϊδισινè.
 Βίσιουνι βλέζερè βίσιουνι
 ντε κλίσσè τè βέμι

νγκα κλίσσè τè μος λείψεμι
 καλή ψυχή τè κέμι.
 Νγκα κλίσσε τουκè άρδουρè
 εδε στεπί ντο βέμι
 εδε τραπέζι στρούαρè
 τε χάμè εδέ τè πίμè.
 Αν ιστè εδέ ντο νι φτωχó
 τρέγκόνι εδέ ντο βίνιè.
 Αν ιστè ντο νι σκλέπèρι
 κιάλνι ατιέ φαϊνè
 Εδέ μóτè γέμι μίρè.

4. Παραλλαγή που λεγόταν στο Κορωπί

Μίρτε να βίνιε βιτιρί
 μίρε τὲ να πιλκιένι
 γκέγκκιουνι βλέζουρ γκιέγκκιουνι
 γκέγκκιουνι αν του πιλκένι
 σι νέστρε θόνὲ παλεάτὲ
 ντίτενε σιρ Βασίλη
 γκα γι' αρετή μπερί μπαστούν
 μπαστούν περ τ' ακουμπίσεϊ
 μπαστούν ουχούσ ουμπούν βλαστάρ
 τρε ζόικ εκελαϊδήσεν
 ι κείνὲ σιτὲ γκα διαμάντ
 εδὲ χρυσό ουντίσεν
 ντε ντέρε ταυλοπόρτέσὲ
 γκα νι ντουρμέ ουγίπν
 νέστρε ιστ κλίσα πανηγύρ

τὲ ντρόνι εδὲ τ'βένι
 γκα κλίσα τουκὲ ίκουρὲ
 δε νε στεπί τ βένι
 τραπέζι τ'τ στρώνετὲ
 τὲ χάνι εδὲ τ'πίνι
 αντίστ νι γκιτόν φτωχό
 δε ατιένε τὲ γίπνι
 δὲ αντίστὲ νο νι σκλιέπὲρὲ
 φαΐδενε τ' ακιάλιανὲ ατιέ
 το ίδιο ντο ου βίνιε
 εδὲ μότε σούμὲ
 με γκόλιε εδὲ μὲ λίρε
 εδὲ μοσ' γέμι μίρε.

5. Παραλλαγή που αναφέρει ο Γ. Χατζησωτηρίου στο βιβλίο του Τα Λαογραφικά της Μεσογαίας Αττικής

Μίρε τ' να βίνιε βιτι ρι
 μίρε τ' να πιλκιένι
 σι νέστρ θόνινὲ παλαιά
 τσίλι ντο πρωτοβίνιὲ
 ντὲ ντέρὲ ντὲ αυλοπόρτὲ
 νγκα νι ντούμε τε γίπνι
 Νέστρε κα κλήσια πανηγύρι
 θάμὲ τὲ Σιρ Βασίλη
 τσί ις νιερί με αρετή
 εδὲ σιούμὲ γλυκομίλι
 πα τὲ θάτὲ ντρον κει πὲρ μπαστούν
 ε κεί περ τε ακουμπίσεϊ
 νε μάλι τὲ θάτεζ ντρον
 ντι ζόικὲ κελαϊδισινὲ
 τσὲ κείνὲ σιτὲ σι διαμάντ
 διαμάντὲ φλιουτουρούτὲ

Καλῶς να ἴρθει ο καινούριος χρόνος
 καλῶς να μας γλυκάνει
 σαν αύριο λέγαν παλαιά
 ποιος θα πρωτοέρθει
 στην πόρτα την αυλόπορτα
 από ἴνα ντουμὲ (τάληρο) να δώσετε
 Αύριο ἔχει η εκκλησία πανηγύρι
 το θαύμα τ' Αι-Βασίλη
 που ἴταν ἄνθρωπος με αρετή
 και πολύ γλυκομίλητος
 που εἶχε ἕνα ξερό ξύλο για
 μπαστούνι
 το εἶχε για ν' ακουμπάει
 κι απάνω στο ξερό ραβδί
 εἶχε δυο πουλιά που κελαϊδούσαν
 που ἴχαν τα μάτια σαν διαμάντια
 διαμάντια αστραφερά

Βίσιοννι βλέζερε βίσιοννι
 ντέ κλήσιετὲ τὲ βέμι
 νγκα κλήσια τὲ μοσ λείψεμι
 καλή ψυχὴ τὲ κέμι.
 Νγκα κλήσια τούκε ίκουρε
 εδέ ντέ στέπί τὲ βέμι
 τε στρώσμ εδέ τραπέζι νὲ
 τε χάμὲ εδέ τὲ πιμὲ
 αν ίστὲ εδέ ντο νι φτωχὸ
 πορσήννι τὲ βίνιὲ
 αν ίστὲ εδε νι σκλιεπέρε
 τσι νούκου μουντ τε βίνιε
 κιάλνι φαϊ ατιέ
 πα δε το ίδιο ίστὲ
 τε θόμι Σιρ Βασίλι σὲ
 με γκόλιε εδέ με λύρε
 μοσ γκα μοτ
 τὲ γιέμι μίρε.

Ντυθείτε, αδέρφια ντυθείτε
 στις εκκλησίες να πάμε
 από την εκκλησία να μη λείψουμε
 καλή ψυχὴ να ἔχουμε
 και μόλις φύγουμε
 και πάμε σπίτι μας
 ας στρώσουμε και το τραπέζι
 να φάμε και να πιούμε
 κι αν είναι και κανείς φτωχός
 παροτρύνατέ τον να ἔρθει
 αν είναι και κανείς κουτσός
 που δεν μπορεί να ἔρθει
 πηγαίνετε του το φαϊ εκεί
 και ἔτσι το ίδιο είναι
 Ας πούμε του Ἄι-Βασίλη
 με το στόμα και με λύρα
 και του χρόνου
 να ἴμαστε καλά.

6. Παραλλαγή που αναφέρει η Μαρία Μιχαήλ-Δέδε στο βιβλίο της *Αρβανίτικα Τραγούδια*

Μιρσὲ τὲ βίνιὲ βίτι ι ρι
 μίσε τὲ να πέλκνένιὲ
 Γκνέγκνουννι βλέζερ γκνέγκνουννι
 γκνέγκνουννι ντο ου πέλκνένιὲ
 σι νέστρε θόινὲ τα παλεά
 θόινὲ το Σινβασίλι
 ψὲ ισ νιερί νγκα αρετί
 νιερί νγκα γλικομίλι
 Νιὲ θάτὲ ντρον κεί πὲρ μπαστούν
 μπαστούν πὲρ τὲ κουμπίσεϊ
 ι θάτι ντρον ντζούαρ βλαστάρ
 τρε ζόνκνὲ κελαϊδίσεν
 τσὲ κείνὲ σίτὲ σι διαμάντ
 δε νντὲ χρυσὸ ε νντίσεν
 Νντὲ ντέρε νντὲ ἄσο ντεραβλί
 νγκα νιε ντουμπλιὲ ου στίνε

Καλὸς ἦρθε ο νέος χρόνος
 καλά να μας ἀρέσει
 ἀκούστε ἀδελφια ἀκούστε
 ἀκούστε θα σας ἀρέσει
 σαν ἀύριο λέγαν τα παλιά
 λέγαν τον Ἄι-Βασίλη
 γιατί είναι ἀνθρωπος με ἀρετή
 ἀνθρωπος γλικομίλης
 ἓνα ξερό ξύλο εἶχε για ραβδί
 ραβδί για ν' ἀκουμπήσει
 το ξερό ξύλο βλάστησε
 τρία πουλιά το κελαϊδοῦσαν
 που εἶχαν τα μάτια σαν διαμάντια
 και στο χρυσὸ το ττύσανε
 Σ' αὐτὴ την πόρτα την αὐλόπορτα
 ἀπὸ μια ντουφεκιά διπλὴ τὸς ρίζαν

Σι νέστρε κλίσα πανεγίρ
 τὲ ντρόνι εδὲ τὲ βένι
 Νγκα κλίσα τουκὲ ἀρδουρὲ
 δε νντὲ στὲπί τὲ βένι
 τραπέζετε τὲ στρουάρὲ
 τὲ χάνι εδὲ τὲ πίνι
 εδὲ ντὲ Јетὲ νινЈὲ γκЈитόν φτοχό
 ντονЈὲ γκЈитόν ι σκρετέ
 μίρνὲ εδὲ ἀτε νντὲ τραπέσ
 νντὲ λЈiereρὲ πρίντετ τὲ ου θέτὲ

Νντὲ Јетὲ νονЈὲ ι σκλЈεπὲρὲ
 τσὲ σμουντ τὲ βίνЈε βέτὲ
 τρεγκόνανι φαῖνὲ ατЈὲ
 εδὲ Јου το ἴδιο ντο τὲ ου βίνЈε
 εδὲ μοτ τὲ Јέμι μίρεζὲ
 τὲ θόμι ΣινβασίλЈινὲ
 με γκόλЈὲ εδὲ μὲ λίρε
 εδὲ μοτ τὲ Јέμι μίρε
 με σεντέτ με μπερικЈέτ
 τὲ σκόιμὲ βίτινὲ τὲ ρι.

Σαν αύριο στην εκκλησία πανηγύρ
 ν' αλλάξετε να πάτε
 Μόλις γυρίσετε απ' την εκκλησία
 στο σπίτι σας να πάτε
 τραπέζια είναι στρωμένα
 να φάτε και να πιείτε
 κι αν είναι κάνας γείτονας φτωχός
 κανέννας γείτονας ἔρημος
 πάρτε και κείνον στο τραπέζι
 «Θεός σχωρέσει τους γονιούς»
 θε να σας πει
 Αν είναι κανέννας ανάπηρος
 που δεν μπορεί να ἴρθει μονάχος
 στείλτε του το φαῖ εκεί
 και σας το ἴδιο θα σας ἔρθει
 του χρόνου να εἴμαστε καλά
 να πούμε τον Ἄι-Βασίλη
 με στόμα και με λύρα
 του χρόνου να εἴμαστε καλά
 με υγεία και καλή σοδειά
 να περάσουμε τον καινούριο χρόνο.

7. Μια ἀκόμα παραλλαγή ἀπὸ το βιβλίο της Μαρίας Μιχαήλ-Δέδε Αρβανίτικα Τραγούδια

Μίρσὲ τὲ βίνЈε βίτι ι ρρι
 μίρσὲ μιρ' τὲ να τσόνЈὲ
 ЈίνЈα ε στὲπίσὲ εδὲ ζότι
 νЈὲ μίλЈὲ βίτὲρα τὲ ρόνЈὲ
 τὲ κενὲ τὲ μίρατὲ χαρὲ εδὲ γκάζὲ
 τὲ μοσ' κάνὲ ποτὲ σεκλέτ, καῖμὸ
 εδὲ μαραζὲ
 Αντὲ τὲ Јένι Јεργό
 νЈὲ μίλЈὲ σοσ τὲ μπένι
 τὲ μπλЈόνι στὲπίνὲ πλЈότ
 τὲ μπέτὲτὲ δὲ νγκα λЈέμι
 Αν τὲ Јένι τσοπάν με δεν εδὲ με δι

Καλῶς να ἴρθει ο νέος χρόνος
 καλῶς ἦρθε, καλά να μας βρει
 η κυρά κι ο κύριος του σπιτιού
 χίλια χρόνια να ζήσει
 να ἴχαν τα καλά χαρὲς και γέλια
 να μην ἔχουνε ποτὲ σκοτούρες,
 καῖμὸ και μαράζια
 Αν εἴστε γεωργοί
 χίλια κόσκινα να κάνετε
 (σιτάρι εννοεῖ)
 το σπίτι να γεμίσει ξέχειλο
 να μείνει και στο χωράφι
 Αν εἴσατε βοσκοί με πρόβατα
 με γίδια

τὲ στόνενὲ κοπέτὲ τρι χέρε
 σα τὲ σκόν]ῆ βίτι ι ρι
 τὲ μπλ]όνετὲ μάλ]ι εδέ λάκα
 τέρρε λά]ο εδέ μπαρδάκα
 Αντὲ μπένι ν]άτρὲ πούνε
 διαφορί τὲ]ετὲ]λούμὲ
 Μὲ ζεμὲρὲ με σπύρτ
 ου θόμι μότη σούμὲ

να μεγαλώσουν τα κοπάδια τρεις φορές
 όσο να φύγει ο νέος χρόνος
 βουνό και κάμπο να γεμίσουνε
 όλο με λάγια κι άσπρα
 Αν κάνετε άλλη δουλειά
 το διάφορό σας να είναι ποταμός
 Με την καρδιά και την ψυχή
 Χρόνια Πολλά σας λέμε.

Αν παρατηρήσουμε τα αρβανίτικα κάλαντα άλλων περιοχών θα διαπιστώσουμε ότι υπάρχουν διαφορές και εκεί, κυρίως στον στίχο και λιγότερο στη μελωδία.

Στην τελευταία γιορτή του 12ήμερου, τα Φώτα (Θεοφάνεια), λέγονταν τα μεγαλύτερα σε έκταση κάλαντα. Έχουν μεγάλη σημασία γιατί είναι συνδεδεμένα με το σπίτι, την καλή χρονιά, την καλή σοδιά, το νοικοκύρη, την κυρά και τα παιδιά τους.

Στα Μεσόγεια ονομάζονταν «Μεγάλο Καλημέρι» και λεγόταν το βράδυ της παραμονής από την εργατιά στους αφέντες τους και τους εύχονταν για όλα όσα αναφέραμε πιο πάνω. Οι νοικοκυραίοι τους κερνούσαν κρασί και ακόμα τους έδιναν γλυκά, φαγητά και χρήματα με τα οποία αγόραζαν «ρεφενέ» διάφορα φαγητά και μαζεύονταν μετά τις γιορτές σ' ένα σπίτι και γλεντούσαν. Πολλές φορές έπαιρναν και τις γυναίκες τους σ' αυτό το γλέντι.

Και στο «Μεγάλο Καλημέρι» υπάρχουν παραλλαγές στον στίχο από χωριό σε χωριό ενώ η μελωδία παραμένει η ίδια. Θα αναφέρω παραλλαγές που κατέγραψα ύστερα από επιτόπια έρευνα.

Να σημειώσουμε ότι αυτά τα κάλαντα δεν τα βρίσκουμε σε κανένα άλλο μέρος της Ελλάδας.

1. Παραλλαγή που λεγόταν στην Παιανία

Και στον καλημερίζουμε τούτο μας τον αφέντη
 αφέντη μου πρωτόγιωργε και πρωτοζευγολάτη
 καβαλικεύεις χαίρεσαι μπεζώνεις καμαρώνεις
 κι όπου πατεί το μαύρο σου πηγάδια φανερώνεις
 πηγάδια πετροπήγαδα κι αυλές μαρμαρωμένες
 έχεις τ' αλέτρι σίδερο και το υνί ασάλι
 τα μουλαράκια που ζευγείς σα χέλι είναι θρεμένα
 και τα λουριά της λυμαριάς με σύρμα είναι πλεγμένα.
 Δευτέρα ημέρα κίνησες να πας να πρωτοσπείρεις
 και το σταράκι που 'σπείρες να βγει μαργαριτάρι
 να γίνει η ρίζα του χρυσή το στάχυ ασημένιο

να στο κερώσει ο θεριστής να πας να το θερίσεις
 να το θερίσεις κάλαμο να κουβαλές ασήμι
 να κάνεις στάλες 100 με του Θεού τη χάρη.
 Πολλά είπαμε του αφέντη μας ας πούμε και της κυράς μας.
 Κυρά ψιλή, κυρά λιγνή, κυρά καμαροφρύδα
 κυρά για δε στολίζεσαι να πας στην εκκλησιά σου;
 βάζεις τον ήλιο πρόσωπο και το φεγγάρι αστείδι
 και του κοράκου το φτερό βάζεις καμαροφρύδι.
 Πολλά είπαμε και της κυράς ας πούμε και της κόρης.
 Κυρά τη θυγατέρα σου γραμματικός τη θέλει
 ας είναι και αγράμματος, πόσα προικιά γυρεύει;
 γυρεύει αμπέλια ατρύγητα, χωράφια μα τα στάχια
 γυρεύει και τη Βενετιά με όλα τα καράβια
 γυρεύει και τον κυρ Βοριά να τα καλαρμενίσει.
 Πολλά είπαμε της κόρης μας ας πούμε και των παιδιών νε
 Κυρά μου τα παιδάκια σου με μόσχο είναι θρεμμένα
 που τα 'δειρε ο διδάσκαλος με τρεις μηλιές του κλώνου
 παιδί μου που είν' τα γράμματα παιδί μου πού είν' ο νους σου;
 τα γράμματα είναι στο σχολειό κι ο νους μου στα παιχνίδια
 Κυρά μου τα παιδάκια σου Θεός να σ' τα χαρίσει
 να τα παντρέψεις με χαρά και με την καλοσύνη
 να στήσεις άσπρο φλάμπουρο στη μέση της αυλής σου
 να μπουν να βγουν οι φίλοι σου να σκάσουν οι εχθροί σου.
 Κάτω στα Ιεροσόλυμα στο Μέγαν Ιορδάνη
 εκεί βαφτίζεται ο Χριστός από τον Άγιο Γιάννη
 εκεί δεντρί δεν ήτανε δεντρί εμφανερώθη
 η ρίζα του ήταν ο Χριστός κι οι κλώνοι οι αποστόλοι.
 Εδώ που τραγουδήσαμε πέτρα να μην ραΐσει
 κι ο νοικοκύρης του σπιτιού πολλά χρόνια να ζήσει.
 Εφάγαμε τον κόκορα κι αφήσαμε την κότα
 και δώστε μας το τάληρο να πάμε σ' άλλη πόρτα.

2. Παραλλαγή που λεγόταν στον Κουβαρά

Ας τον καλημερίσουμε τούτο μας τον αφέντη
 αφέντη μας πεντάφεντε, πέντε φορές αφέντη
 πέντε βαστούν το μαύρο σου κι οκτώ το σαλιβάρι
 και δέκα σε περικαλούν αφέντη καβαλάρη.
 Καβαλικεύεις χαίρεσαι, πεζεύεις καμαρώνεις

κι όπου πατεί το μαύρο σου πηγάδια φανερώνεις.
Πηγάδια πετροπηγαδιές κι αυλές μαρμαροστρωμένες.
Εδώ σ' ετούτες τις αυλές τις μαρμαροστρωμένες
εδώ είν' πύργος γυάλινος, πύργος θεμελιωμένος
απέξω με το μάλαμο και μέσα με τ' ασήμι
και μες στη μέση του σπιτιού χρυσό καντήλι καίει.
Μέσα κοιμάται ο αφέντης μας κι ο γιος του αφέντη.
Ποιος είναι αητός και γρήγορος να μπει να τον ζυπνήσει;
Ένα μικρό μισόπουλο αυτό απολογήθει,
δώστε μου μήλα 12, κυδώνια 15
και 3 κλώνους βασιλικό να μπω να τον ζυπνήσω.
Ξύπνα αφέντη μου ζύπνα, ζύπνα βρε σταυραϊτέ μου
να κοσκινήσεις τα φλωριά, να δερμονίσεις τ' άστρα.
Ο αφέντης μας είν' γεωργός και πρώτος ζευγολάτης.
Τ' αλέτρι του είναι σίδερο και το υνί του ασάλι.
Δευτέρα μέρα κίνησε να πάει να πρωτοσπείρει
και το σπειρί που έσπειρε, σπειρί μαργαριτάρι
να κάνει ντάνες 100 (ή χιλιοστές) με του Θεού τη χάρη.
Έλληνες το θερίζανε, Τούρκοι το κουβαλούσαν
η Μαρουλιώ το σάρωνε με 3 χρυσές φοράδες.
Πολλά είπαμε τ' αφέντη μας ας πούμε της κυράς μας.
Κυρά ψηλή, κυρά λιγνή, κυρά καμαροφρύδα,
κυρά μου όταν στολίζεσαι και πας στην εκκλησία
βάζεις τον ήλιο πρόσωπο και το φεγγάρι αστήθι
και του παγόνι το φτερό βάζεις καμαροφρύδα.
Η πάπια φέρνει το νερό, η χήνα το σαπούνη
κι η πέρδικα τα ρούχα σου σήκω κυρά ν' αλλάξεις,
ν' αλλάξεις και να στολιστείς να πας για τα Φώτα
που 'ναι η μεγάλη εκκλησιά με δέκα οκτώ καμάρες,
κάθε καμάρα και παπάς και μια χρυσή καμπάνα,
όπου σημαίνουν οι Φράγκοι λογιόντας το Μισίρι.
Πολλά είπαμε και της κυράς ας πούμε των παιδιών της.
Κυρά μου τα παιδάκια σου Θεός να σ' τα χαρίζει
να τα παντρέψεις με χαρές και με τις καλοσύνες,
να χτίσεις άσπρο φλάμπουρο στη μέση της αβύσσου
να μπαινοβγαίνουν φίλοι σου να σκάσουν οι εχθροί σου.
Πολλά είπαμε και των παιδιών, ας πούμε της θυγατέρας.
Κυρά μου η θυγατέρα σουπραματευτή γυρεύει.
Κι αν είναι καιπραματευτής πολλά προικιά γυρεύει.

Γυρεύει αμπέλια απρύγητα, χωράφια με τα στάχυα,
 γυρεύει και τη θάλασσα με όλα τα καράβια,
 γυρεύει και τον κυρ Βοριά καλά να τ' αρμενίσει.
 Γυρεύει και τη Βενετιά να πάει να ξεπουλήσει.
 Πολλά 'παμε κι ας είπαμε, ας πούμε και του χρόνου
 είθε να 'πουμε πιότερα μα η ώρα δεν μας παίρνει
 γιατί σημαίνει αυγερινός κι η πούλια ζημερώνει.
 Για βάλτε το χεράκι σας στον αργυρό σας κόλπο
 κι ας έχει γρόσια δώστε μας, φλωριά μην τα λυπάστε,
 ας έχεις και γλυκό κρασί, βάλτε μας να κεράσεις
 που να ζήσεις να γεράσεις.

3. Παραλλαγή που λεγόταν στα Σπάτα

Και στον καλημερίζουμε τούτο μας τον αφέντη
 αφέντη μου πεντάφεντε πέντε φορές αφέντη
 πέντε κρατούν το μαύρο σου κι οκτώ το σαλιβάρι
 και δέκα σε περικαλούν αφέντη καβαλάρη.
 Καβαλικεύεις κι έρχεσαι, πεζεύεις καμαρώνεις
 κι όπου πατεί το μαύρο σου πηγάδια φανερώνεις
 πηγάδια πετροπήγαδα κι αυλές μαρμαρωμένες.
 Αφέντη μου πρωτογιωργό και πρωτοζευγολάτη
 τ' αλέτρι σου είναι σίδερο και το υνί σου ατσάλι
 κι αυτά τα ζευγολέματα μ' ασήμι είναι δεμένα
 κι εκείνα τ' αλογάκια σου άγγελοι είναι τα καημένα
 μα το σταράκι που 'σπειρες σπίρες μαργαριτάρι
 μαργαριτάρι έσπειρες μάλαμα θα θερίσεις.
 Οι Τούρκοι το θερίζανε Ρωμιοί το κουβαλούσαν
 κι η μρωδιά το σάρωνε με το χρυσό θυμάρι.
 Εσένα σου πρέπει αφέντη μου δεβένια να κοιμάσαι
 βελούδινα να σκεπάζεσαι αφέντια να λογάσαι
 και στον αφρό του λογαριού κοιμάται ένας αφέντης
 στέκω και συλλογίζομαι και πώς να τον ζυπνήσω.
 Φέρτε μου μήλα 12, κυδώνια 15, 3 κλωνιά βασιλικό, ίσως ζυπνήσει ο αφέντης.
 Πολλά είπαμε τ' αφέντη μας ας πούμε της κυράς μας
 Κυρά λιγνή, κυρά ψηλή, κυρά γαϊτανοφρύδα
 κυρά μ' όταν στολιζέσαι και πας στην εκκλησιά σου
 ρόδα και τριαντάφυλλα πέφτουν απ' τα μαλλιά σου
 βάζεις τους σκλάβους από μπρος τους σκλάβους από πίσω

κι ένα μικρό σκλαβόπουλο να σου κρατάει τον ίσκιο.
 Μέσα η εκκλησιά μοσχοβολά κι όζω μοσχοπετρίζει
 κυρά μου το δοξάρι σου Μεθανικό καντήλι
 που του βαρουνε στη Φραγκιά κι ακούγεται στη Δύση.
 Πολλά είπαμε και της κυράς ας πούμε και της κόρης
 Αν έχεις κόρη έμορφηπραματευτής τη θέλει
 ας είναι καιπραματευτής πολλά προικιά γυρεύει
 γυρεύει αμπέλια ατρύγητα, χωράφια με τα στάχια
 γυρεύει και τη Βενετιά με όλα τα παλάτια.
 Πολλά είπαμε της κόρης ας πούμε και του γιου σας.
 Αν έχεις γιο στα γράμματα και γιο στο ψαλητήρι
 να τ' αξιώσει ο Θεός να βάλει πετραχείλι.
 Κι εδώ που τραγουδήσαμε πέτρα να μη ραΐσει
 κι ο νοικοκύρης του σπιτιού πολλά χρόνια να ζήσει.
 Να ζήσει χρόνια 100 και να τα διαπεράσει
 κι από τα 100 και κει ν' ασπρίσει να γεράσει.
 Κι εις έτη πολλά.

4. Παραλλαγή που αναφέρει ο Γ. Χατζησωτηρίου στο βιβλίο του Τα Λαογραφικά της Μεσογαίας Αττικής

Και στον καλημερίζουμε τούτο μας τον αφέντη
 αφέντη μου πρωτόγιαγε και πρωτοζευγολάτη
 Τ' αλέτρι σου είναι σίδερο και το υνί σου ασάλι
 Δευτέρα μέρα κίνησες, να πας να πρωτοσπείρεις
 και το σταράκι που 'σπειρες, 'σπειρες μαργαριτάρι.
 Μαργαριτάρι έσπειρες, μάλαμα να θερίσεις.
 Να βάλεις εργάτες εκατό, νεροκουβαλητάδες δέκα.
 Οι Τούρκοι το θερίζανε, Ρωμιοί το κουβαλούσαν
 κι ο βασιλιάς τ' αλώνιζε με τις χρυσές φοράδες
 κι η μερουδιά το σάρωνε με το χρυσό θυμάρι.
 Να κάνεις τάλιες εκατό με του Θεού τη χάρη
 Βρε αφέντη μου πεντάφεντε, πέντε φορές αφέντη
 Πέντε κρατούν το μαύρο σου (άλογο) κι οχτώ το σαλιβάρι
 Και δέκα σε περικαλούν, αφέντη καβαλάρη
 Καβαλικεύεις κι έρχεσαι, πεζεύεις, καμαρώνεις
 κι όπου πατεί το μαύρο σου, πηγάδια φανερώνεις
 Πηγάδια πετροπήγαδα κι αυλές μαρμαρωμένες
 κοιμάται χιούμα το φλουρί και χιούμα (= χύμα) τ' αλογάρι.

Και στον αφρό τ' αλογαριού κοιμάται ο γιος τ' αφέντη.
 Στέκω και συλλογίζομαι, μα πώς να τον ξυπνήσω;
 Φέρτε μου μήλα δώδεκα, κυδώνια δεκαπέντε
 Και τρία κλωνιά βασιλικό, μπεκίμ ξυπνήσω αφέντημ.
 Βρε σήκω επάνω αφέντη μου και μην παρακοιμάσαι
 Να κοσκινίσεις τα φλουριά, να δριμονήσεις τ' άσπρα
 κι από τα κοσκινίσματα να δώσεις στους διαβάτες.
 Εσέ σου πρέπει αφέντη μου μπελντένια να κοιμάσαι
 βελούδι να σκεπάζεσαι μπρε αφέντης να λογάσαι
 Εσέ σου πρέπει αφέντη μου χιλιόχρυσο ζουνάρι
 Γιατ' είσαι νιος κι αυγερινός, γιατ' είσαι παλικάρι.
 Εσέ σου πρέπει αφέντη μου φεργάδα ν' αρματώσεις
 Και στο Μισίρι να διαβείς, φλουριά να τη φορτώσεις.
 Πολλά είπαμε τ' αφέντη μας, ας πούμ' και της κυράς μας.
 Κυρά ψηλή, κυρά λιγνή, κυρά γαϊτανοφρύδα
 Κυρά μ' όταν στολίζεσαι και πας στην εκκλησία
 Βάζεις τους σκλάβους από εμπρός και σκλάβους από πίσω
 Κι ένα μικρό σκλαβόπουλο να σου κρατάει τον ίσκιο.
 Η στράτα ρόιδο (= τριαντάφυλλο) γιόμισε κι η εκκλησιά σου μόσχο
 Κυρά μου το δοζάρι σου με φράγκικο μαντήλι
 Που το βαρύνε στη Φραγκιά κι ακούγεται στην Πόλη.
 Πολλά είπαμε και της κυράς ας πούμ' και των παιδιών της.
 Κυρά μου τα παιδάκια σου, ο Θεός να σ' τα χαρίσει
 Να τα παντρέψεις με χαρά και με την καλοσύνη.
 Να στάξεις άσπρο φλάμπουρο στη μέση της αυλής σου
 Να μπουν να βγουν οι φίλοι σου, να σκάσουν οι οχτροί σου.
 Αν έχεις γιο στα γράμματα και γιο στο ψαλητήρι
 Να τον αξιώσει ο Θεός να βάλει πετραχήλι.
 Πολλά είπαμε και των παιδιών ας πούμε και της κόρης
 Αν έχεις κόρη έμορφηπραματευτής τη θέλει
 Κι αν είναι καιπραματευτής πολλά προικιά γυρεύει
 Γυρεύει αμπέλια ατρύγητα, χωράφια με τα στάχυα
 Γυρεύει και τη Βενετιά με όλα τα παλάτια
 Γυρεύει και τη θάλασσα με όλα τα καράβια.
 Θε να σου πω και πιότερα μα η ώρα δε μ' αφήνει
 Γιατί σπουδάξει ο πετεινός κι η μέρα ξημερώνει.
 Εδώ που τραγουδήσαμε, πέτρα να μη ραγήσει
 Κι ο νοικοκύρης του σπιτιού σαν τα βουνά να ζήσει.

5. Άλλη μια παραλλαγή από το βιβλίο του Γ. Χατζησωτηρίου, Τα Λαογραφικά της Μεσογαίας Αττικής

Καλημέρα καλημέρα και πάντα καλημέρα
 Κι ας τον καλημερίσουμε ετούτο τον αφέντη.
 Αφέντη μου πεντάφεντε, πέντε φορές αφέντη
 πέντε κρατούν το μαύρο σου κι οχτώ το σαλιβάρι
 και δέκα σε περικαλούν αφέντη καβαλάρη.
 Καβαλικεύεις, χαίρεσαι, πεζεύεις, καμαρώνεις
 κι όπου πατεί το μαύρο σου, πηγάδια φανερώνεις
 κι όπου πατεί το μαύρο σου, πηγάδια φανερώνεις
 πηγάδια πετροπήγαδα κι αυλές μαρμαρωμένες.
 Κοιμάται χιούμι το φλουρί και χιούμι τ' αλογάρι
 και στον αφρό τ' αλογαριού κοιμάται γιος αφέντη.
 Στέκω και συλλογίζομαι, μα πώς να τον ζυπνήσω;
 φέρτε μου μήλα δώδεκα, κυδώνια δεκαπέντε
 και τρεις κλώνους βασιλικό βέλπι (= ίσως) και τον ζυπνήσω
 «Ξύπνα αφέντη πρωτόγεωργε και πρωτοζευγολάτη
 που 'χεις τ' αλέτρι σίδηρο και το νυί ασάλι
 τα μουλαράκια που ζευγείς σαν χέλια χαϊδεμένα
 και τα λουριά της λιμαριάς με σύρμα είναι πλεγμένα
 το καμουτσάκι που βαρείς, από μηλιάς κλωνάρι.
 Δευτέρα ημέρα κίνησες να πας να πρωτοσπείρεις
 και το σταράκι που 'σπειρες, σπείρες μαργαριτάρι.
 Να κάνεις τάλιες εκατό με του Θεού τη χάρη.
 Κάτω στα Ιεροσόλυμα, στο μέγα Ιορδάνη
 Εκεί βαφτίστηκ' ο Χριστός από τον Άγιο Γιάννη
 Εκεί δεντρί δεν ήτανε, δεντρί εφανερώθη
 η ρίζα του ήταν ο Χριστός και κλώνοι οι Αποστόλοι».
 Πολλά είπαμε τ' αφέντη μας, ας πούμ' και της κυράς μας.
 «Κυρά μ' ψηλή, κυρά μ' λιγνή, κυρά καμπανοφρύδα
 κυρά μ' όταν στολίζεσαι να πας στην εκκλησιά,
 βάζεις τον ήλιο πρόσωπο και το φεγγάρι αστρίτη
 και του κοράκου το φτερό βάζεις καμπανοφρύδι.
 Κυρά μου τα παιδάκια σου με μόσχο είναι θρεμμένα
 να τα παντρέψεις με χαρά και με την καλοσύνη.
 Να στήσεις άσπρο φλάμπουρο στη μέση της αυλής σου
 νά μπουν να βγουν οι φίλοι σου να σκάσουν οι οχτροί σου».
 Πολλά είπαμε και της κυράς ας πούμ' και των παιδιών της.

«Κυρά μ' τη θυγατέρα σου γραμματικός τη θέλει
 κι αν είναι και γραμματικός πολλά προικιά γυρεύει
 γυρεύει αμπέλια ατρύγητα, χωράφια με τα στάχια
 γυρεύει και τη Βενετιά με όλα τα παλάτια
 γυρεύει και τη θάλασσα με όλα τα καράβια
 γυρεύει και τον κυρ Βοριά να τα καλαρμενίσει».
 Πολλά είπαμε της κόρης σας ας πούμε και του γιου σας.
 «Κυρά μου τον υιόκα σου βάλ' τον στο ψαλητήρι
 του χρόνου σαν και σήμερα να βάλει πετραχήλι».
 Ακόμα έχω να σας πω, μια ώρα δεν τα σώνω
 γιατί μου βγαίν' ο αυγερινός κι η μέρα ζημερώνει.
 Σ' αυτό το σπίτι που 'ρθαμε πέτρα να μην ραγίσει
 κι ο νοικοκύρης του σπιτιού χρόνια πολλά να ζήσει.
 Να ζήσει χρόνους εκατό και να τους απεράσει
 κι απ' τους εκατό κι εμπρός ν' ασπρίσει, να γεράσει.
 Εφάγαμε τον κόκορα ας φάμε και την κότα
 και δώστε μας τον κόπο μας να πάμε σ' άλλην πόρτα.
 Και εις έτη πολλά.

Φυσικά υπάρχουν και κάλαντα στην αρβανίτικη διάλεκτο αλλά δεν τα θυμάται σχεδόν κανείς. Όμως ο κ. Γιάννης Πρόφης μου παραχώρησε το απόσπασμα που έχει στο αρχείο του.

Κάλαντα Θεοφανείων	Μετάφραση
<i>Poshtë në Iordhâni potamó pakëzónetë Hristói.</i>	Κάτω στον Ιορδάνη ποταμό βαφτίζεται ο Χριστός.
<i>Ishtë Shërmëria me Shinjânjinë Janë edhe êngjelitë torë.</i>	Είναι η Παναγιά με τον Άγιο Γιάννη Είναι κι οι άγγελοι τριγύρω.
<i>U shpëtua pakëzimi edhe I rûthi dórënë Shërmëria Shinjânjit edhe u efhjisnë të tre.</i>	Η βάφτιση τελείωσε κι η Παναγιά φίλησε το χέρι του Αϊ-Γιάννη κι αντάλλαξαν κι οι τρεις ευχές.

Τα χρόνια περνούν και τα παιδιά ψάλλουν τα γνωστά σε όλους μας

*Σήμερα τα Φώτα και ο φωτισμός
 κι η χαρά μεγάλη κι ο αγιασμός...*
 δηλ. τα κάλαντα που λέγονται και στην Αθήνα και αλλού.

Διαφέρουν βέβαια με της υπόλοιπης Ελλάδας σε κάποιους στίχους, έχουν ομοιότητες σε κάποιους άλλους, όπως με δυο στίχους των καλάντων της Μακεδονίας, με δυο στίχους της Ηπείρου, με δυο στίχους της Μυκόνου και με την πρώτη στροφή της Θήρας, ενώ το περιεχόμενο είναι σχεδόν το ίδιο.

Όμως ν' αναφερθούμε και σε κάποια άλλα κάλαντα λιγότερο γνωστά, τα *κάλαντα του Λαζάρου*. Ο Λάζαρος είχε μια ξεχωριστή θέση, σαν καλός φίλος του Χριστού, αλλά και σαν σύμβολο νίκης της ζωής.

Την ημέρα του Λαζάρου, στην Παιανία, τα παιδιά έψαλλαν τα κάλαντα μέσα στην εκκλησία, ενώ οι κοπέλες μαζεύονταν σ' ένα σπίτι, επειδή ήταν αργία, και τα έλεγαν εναλλάξ από ένα στίχο. Τα ίδια κάλαντα με διαφορετική μελωδία και κάποιες διαφορές στον στίχο λέγονταν από τις Λαζαρούδες (γυναίκες από τα νησιά) που τους έδιναν φιλοδώρημα και φαγητά.

Στο Μαρκόπουλο, στον Κουβαρά και στην Κερατέα έφτιαχναν τον Λάζαρο με κατάλευκα βαφτιστικά ρούχα και λουλούδια στο κεφάλι, τον περιέφεραν από σπίτι σε σπίτι λέγοντας τα κάλαντα, αγόρια και κορίτσια μαζί και στο τέλος τον έκαigan στην πλατεία του χωριού.

Κι εδώ υπάρχουν παραλλαγές από χωριό σε χωριό.

1. Παραλλαγή που λεγόταν στην Παιανία

*Την ημέρα την Τετάρτη
κίνησ' ο Χριστός για νά 'ρθει
στην πόλη Βηθανία
κλαίει η Μάρθα κι η Μαρία
Λάζαρο τον αδερφό τους
τον γλυκύ και καρδιακό τους.
Τον Χριστό παρακαλούνε
και τα πόδια του φιλούνε
«Αν εδώ ήσουνε Χριστέ μου
φίλε και αγαπητέ μου
δεν θα πέθαινε' ο αδερφός μας
ο γλυκός και καρδιακός μας.
Μα και τώρα αν θελήσεις
Λάζαρο θε ν' αναστήσεις.
Λάζαρο τον αδερφό μας
τον γλυκύ και καρδιακό μας».
Τότε ο Χριστός δακρύζει
και τον Άδη φοβερίζει.
«Άδη, Τάρταρε και Χάρο*

*Λάζαρε θε να σε πάρω.
Δεύρο έξω Λάζαρέ μου
φίλε και αγαπητέ μου».
Λάζαρος απελυτρώθη
ανεστήθη και σηκόθη.
Ζωντανός σαβανωμένος
και σαν το κερί λιωμένος.
Όλοι «ωσαννά» φωνάζουν
και τον Λάζαρο ζητάζουν.
Λάζαρε πες μας τι είδες
εις τον Άδη που επήγες.
Είδα φόβους είδα τρόμους
είδα βάσανα και πόνους.
Φέρτε μου νερό λιγάκι
να ξεπλύνω το φαρμάκι
της καρδιάς μου, των χειλέων
και μη με ρωτάτε πλέον.*

2. Παραλλαγή που λεγόταν στα Σπάτα

Τρεις μέρες τον θρηνούσαν
και τονε μοιρολογούσαν
τον Λάζαρον τον αδερφό τους
τον γλυκύ και καρδιακό τους.
Την ημέρα την Τετάρτη
κίνησε ο Χριστός για νά 'ρθει.
Τότε λέγει η Μαρία
«Αν εδώ ήσουν Χριστέ μου
δεν θ' απέθνησκε ο αδερφός μου
μα και τώρα εγώ πιστεύω
και καλύτερα ηξέρω
ότι δύνασαι αν θελήσεις
και νεκρούς να ανεστήσεις».
Κράζει ο Χριστός και λέγει
«Δεύρο έξω Λάζαρέ μου
φίλε και αγαπητέ μου»

και παρευθύς από τον Άδη
εσηκώθη το σκοτάδι.
Λάζαρος απελυτρώθη
ανεστήθη και σηκώθη
ζωντανός σαβανωμένος
και με το κερί λουσιμένος.
Τότε η Μάρθα κι η Μαρία
τότε όλη η Βηθανία
δόξα τω Θεώ φωνάζουν
και το Λάζαρο ξετάζουν.
«Λάζαρε πες μας τι είδες
εις τον Άδη που επήγες».
«Είδα φόβους είδα τρόμους
είδα βάσανα και πόνους
της καρδιάς, των χειλέων
και μη με ρωτάτε πλέον».

3. Παραλλαγή που λεγόταν στον Κουβαρά

Σήμερον στη Βηθανία
κλαίει η Μάρθα κι η Μαρία
Λάζαρο τον αδερφό της
το γλυκύ και καρδιακό της.
Τρεις ημέρες τον θρηνούσαν
και τονε μοιρολογούσαν.
Την ημέρα την Τετάρτη
κίνησε ο Χριστός για νά 'ρθει
τότε η Μάρθα κι η Μαρία
τότε κι όλη η Βηθανία
«αν εδώ ήσουνα Χριστέ μου
δεν θ' απέθνησκε ο αδερφός μου».
«Λέγε, πίστευε Μαρία
παγωμένη στα μνημεία.
Δεύρο έξω αδερφέ μου

φίλε και αγαπητέ μου»
Λάζαρος απελυτρώθη
ανεστήθη και σηκώθη
«Πες μου Λάζαρε τι είδες
εις τον Άδη που επήγες;
Είδα φόβους είδα τρόμους
είδα βάσανα και πόνους.
Δώστε μου λίγο νεράκι
να ξεπλύνω το φαρμάκι
της καρδιάς μου των χειλέων
και μη με ρωτάτε πλέον.
Του χρόνου πάλι να 'ρθομε
μ' υγεία να σας βρούμε
στους οίκους σας χαρούμενα
κι όλοι να τραγουδούμε».

Στο Μαρκόπουλο, τα κάλαντα του Λαζάρου έλεγαν μικρά παιδιά (αγόρια) την παραμονή και φυσικά τους έδιναν φιλοδώρημα. Είναι τελείως διαφορετικά και χαρούμενα από τα προηγούμενα.

*Ήρθε ο Λάζαρος
ήρθανε τα βάγια
ήρθε η Κυριακή
που τρώνε τα ψάρια
και την άλλη Κυριακή
το αρνάκι στο σουβλί (2).*

Τα ίδια κάλαντα στον Κουβαρά λέγονταν λίγο διαφορετικά όσον αφορά το στίχο, από αγόρια και κορίτσια.

*Ήρθε ο Λάζαρος
ήρθανε τα βάγια
ήρθε η Κυριακή
που θα φάμε ψάρια
βάγια-βάγια και βαγιό
τρώμε ψάρι και κολιό
και την άλλη Κυριακή
τρώμε αυγά και το αρνί.*

Πιθανόν να είναι νεότερα κάλαντα, ενώ τα πιο παλιά είναι εκείνα που λένε:
«Την ημέρα την Τετάρτη...»

Στον Κουβαρά και στην Κερατέα λέγεται και μια παραλλαγή όπου αναμειγνύονται και τα δύο κάλαντα του Λαζάρου σ' ένα.

*Ήρθε ο Λάζαρος
ήρθανε τα βάγια
ήρθε η Κυριακή
που τρώνε τα ψάρια
και την άλλη Κυριακή
το αρνάκι στο σουβλί.
Πες μας Λάζαρε
τι είδες εις τον Άδη
που επήγες.*

*Είδα φόβους είδα τρόμους
είδα βάσανα και πόνους.
Δώστε μου λίγο νεράκι
να ξεπλύνω το φαρμάκι
της καρδιάς μου, των χειλέων
και μη με ρωτάτε πλέον.*

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και στα Σπάτα:

*Πού ήσουν Λάζαρε
πού είναι η φωνή σου
που σε γύρευε
η μάνα κι η αδερφή σου;*

*Δώστε μας αυγά
αυγά να σας τα πούμε
κι οι κοτούλες πολλά
πολλά γεννούνε*

*Ήμωνα στη γη
στη γη θαμμένους
και με τους νεκρούς
νεκρός αποθαμένους.*

*Βάγια-βάγια των βαγιών
τρώμε ψάρι και κολλί
και την άλλη Κυριακή
τρώμε το παχύ αρνί.*

*Δώστε μου λίγο
λίγο νεράκι
να ξεπλύνω της καρδιάς μου
το φαρμάκι*

Τα κάλαντα «Μέσ' στην πόλη Βηθανία» έχουν ομοιότητα με τους πρώτους δέκα στίχους της Ηλείου και με τους σαράντα έξι στίχους με του Καλαμίτσι Λευκάδας, ενώ το «Ήρθε ο Λάζαρος, ήρθαν τα βάγια» είναι ίδιο με της Εύβοιας και με δυο στίχους της Αγ. Άννας Ευβοίας.

Συμβαίνει όμως και κάτι ιδιαίτερα ενδιαφέρον, ενώ σ' όλη την Ελλάδα τα «Λαζαρικά» λέγονται από γυναίκες, τις Λαζαρούδες, στα Μεσόγεια λόγω της θέσης που κατείχε η γυναίκα (δεν έβγαινε από το σπίτι εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις) λέγονταν από μικρά παιδιά (αγόρια και κορίτσια).

Βέβαια υπάρχουν και στην αρβανίτικη διάλεκτο. Στον Κουβαρά, μου είπαν μόνο δυο στίχους γιατί δεν θυμόνταν περισσότερα.

*Λάζαρε κουτούαρὲ Λάζαρε τραγουδιστέ
σὲ τὲ κα μαρτούαρὲ που θα σε παντρέψουμε*

Στα Καλύβια έχουν μεταφράσει λίγους στίχους από τα ελληνικά.

*Λιάζαρι λιάναρὲ ντ' ούγιε βαλιούερὲ
γίπνι Λιάζιριτ νι σκόπ
ψε ιστὲ πλιάκ εσβέτε ντόπ*

δηλαδή

*Πες μας Λάζαρε τι είδες
εις τον Άδη που επήγες*

είδα φόβους είδα τρόμους
είδα βάσανα και πόνους.
Δώστε μου λίγο νεράκι
να ξεπλύνω το φαρμάκι
της καρδιάς μου των χειλέων
και μη με ρωτάτε πλέον.

Ο κ. Γιάννης Πρόφης, στο δικό του αρχείο, έχει το πιο κάτω απόσπασμα:

Κάλαντα Λαζάρου

*Moj ti núsëza e re
jëpi Llázarit një ve
se ka dhrom ' e do të ve
Do të vejë ne Morë,
ç' janë Túrget e kështë
hanë gjalpë edhe ve.*

Μετάφραση

Ω συ, νύφη νεαρά
δώσ' του Λάζαρου αυγά
τι έχει δρόμο για να πά-
για να πάει στο Μοριά
που οι ρωμιοί και η τουρκιά
τρώνε βούτυρο κι αυγά.

Ν' αναφέρουμε και τα κάλαντα του Λαζάρου, όπως είναι γραμμένα στο βιβλίο της Μαρίας Μιχαήλ-Δέδε, *Αρβανίτικα Τραγούδια*.

Τι μού νουσέ ερε

*Јеπι Λάζαριп νЈе βе
ψε ка дроμ е νто тē βέЈē
антē μπατανē
тē скалЈисинЈē μποζντάνē
тē ε скалЈисинЈē με γκρεп
т'ēργκένтē
тē ε ποτίсинЈē με βέρē тē έμπлЈē*

Καλέ νέα νύφη εσύ

δώσε στο Λάζαρο ένα αυγό
γιατί έχει δρόμο και θέλει να πάει
κει από την άλλη τη μεριά
να σκαλίσει το μπιστόνι
να το σκαλίσει μ' ασημένιο
σκαλιστήρι
να το ποτίσει με γλυκό κρασί

Έρδα Λάζαρι пēr βе

*νγκρου ти νουσέζē ε ρε
тē κέντισμē νγκα νЈē βе
тē ε тρεγκόимē νтē Μορέ
тсē Јάνе тēρрē тē ε Кестē
κάνē γκЈάлЈпē едē βе*

Ήρθε ο Λάζαρος γι' αυγό

νυφούλα νέα σήκω εσύ
να κεντήσουμε απ' ένα αυγό
να το στείλουμε στο Μοριά
που είναι όλοι Χριστιανοί
και τρώνε βούτυρο κι αυγά.

Οι άνθρωποι που με βοήθησαν στην έρευνά μου αυτή, άρχισαν να θυμούνται ότι και την Μ. Παρασκευή έλεγαν κάλαντα γυρίζοντας από σπίτι σε σπίτι τα παιδιά, στον Κουβαρά και στα Καλύβια, ενώ μέσα στην εκκλησία γύρω από τον επι-

τάφιο τα έψαλλαν στην Παιανία, την Κερατέα, το Κορωπί, το Μαρκόπουλο και τα Σπάτα. Είναι γνωστό σ' όλη την Ελλάδα ως «Θρήνος της Παναγίας» ή «Μοιρολόι της Παναγίας». Αυτό που λέγεται στα Μεσόγεια έχει ομοιότητες με του Αμουρίου Ελασσόνος, με της περιοχής Βονίτσης Αιτωλ/νίας, με της Κιμώλου, της Γαλάτειας Κοζάνης, της Άνω Πορροίας Σιντικής Σερρών, του Σιδηρόκαστρου, της Μήλου, της Πλαγιάς Λέσβου, της Μεσημβρίας Θράκης, των Αβδήρων Ξάνθης, του Βαμβακόφυτου Σερρών, της Μεταμόρφωσης Κοζάνης, των Γρεβενών, της Αρναίας Χαλκιδικής, του Παλαίφυτου Γιαννιτών, των Νεγάδων Ηπείρου, του Σουλίου, της Δωδώνης Ηπείρου, των Ιωαννίνων, των Σοφάδων Θεσσαλίας, του Αμουρίου Ελασσόνος, των Τρικάλων, της Ευρυτανίας, του Αγ. Δημητρίου Ναυπακτίας, του Πάλαιρου Ακαρνανίας, της Πελοποννήσου (Κορώνης, Κυνουρίας, Αιγιαλείας, Μάνης, Μεσσηνίας, Πάτρας), των Επτανήσων (Ιθάκης, Λευκάδας), των Κυκλάδων (Αμοργού, Ίου, Νάξου, Σύρου), των Δωδεκανήσων, της Ρόδου, της Κρήτης, της Εύβοιας, της Σκύρου και της Μ. Ασίας (Αρτάκης, Σαμψούντος, Βιθυνίας).

Μέσα στην εκκλησία από τις γυναίκες που ξενυκτούν ψάλλεται την Μ. Πέμπτη το βράδυ στην Κίμωλο, στη Γαλάτεια Κοζάνης, στο Σιδηρόκαστρο Σερρών, στην Πλαγιά Λέσβου, στα Άβδηρα Θράκης, στο Βαμβακόφυτο Σερρών, στην Κρανιά Γρεβενών, στην Άνω Πορροία Σιντικής Σερρών (από γυναίκες πάσχουσες για να γίνουν καλά), ενώ στο Παλαίφυτο Γιαννιτών ψάλλεται την Μ. Παρασκευή το βράδυ.

Σαν κάλαντα από σπίτι σε σπίτι λέγεται από τα παιδιά την Μ. Πέμπτη στο Αμούριο Ελασσόνος όπου βαστούν σταυρό μέσα σε δίσκο με βασιλικό και ένα καλάθι, ενώ η νοικοκυρά τούς δίνει ένα αυγό, σταφίδες κ.λπ. Επίσης στην περιοχή Βονίτσης Αιτωλ/νίας, όπως και στη Βλαχόγιαννη, λέγεται την Μ. Πέμπτη από παιδιά. Ενώ στην Αρναία Χαλκιδικής, στο Καλέντζι Ιωαννίνων, στην Βερδικούσα Ελασσόνος, στη Βράχα Ευρυτανίας, στον Αγ. Δημήτριο Ναυπακτίας, στη Δρέμισσα Παρνασσίδος, στην Ευρυτανία, στο Πάλαιρον Ακαρνανίας, στον Αγ. Νικόλαο Καστρίου Κυνουρίας, στην Πάτρα και στην Λευκάδα λέγεται την Μ. Παρασκευή πάντα από παιδιά.

Υπάρχει όμως και η ιδιαιτερότητα των Νεγάδων Ηπείρου, του Σουλίου και της Δωδώνης Ηπείρου που λέγεται την παραμονή του Λαζάρου, καθώς και της Αράχοβας που λέγεται των βαγιών το βράδυ στην εκκλησία από κορίτσια ντυμένα στα μαύρα.

Και εδώ υπάρχουν παραλλαγές από χωριό σε χωριό.

1. Παραλλαγή που λεγόταν στην Παιανία

Σήμερα μαύρος ουρανός
 σήμερα μαύρη μέρα
 σήμερα όλοι θλίβονται
 και τα βουνά λυπούνται
 σήμερα έβαλαν βουλή
 οι άνομοι Εβραίοι
 οι άνομοι και τα σκυλιά
 και οι τρισκαταραμένοι.
 Ο Κύριος ηθέλησε
 να πάει σε περιβόλι
 να πάει να προσευχηθεί
 για να το ξέρουν όλοι.
 Η Παναγιά η Δέσποινα
 καθόταν μοναχή της
 τας προσευχάς της έκανε
 για τον μονογενή της.
 Φωνή ακούστη εξ ουρανού
 απ' αρχαγγέλου στόμα.
 «Φτάνουν Κυρά μου οι προσευχές
 φτάνουν και οι μετάνοιες
 το Γιο Σου τον επιάσανε
 και στον σταυρό τον πάνε.
 Σαν κλέφτη τονε πιάσανε
 και σαν ληστή τον πάνε
 Και στου Πιλάτου τας αυλάς
 εκεί τον τυραννάνε.
 Χαλκιά-χαλκιά φτιάξε καρφιά
 φτιάξε τρία περόνια
 και κείνος ο παράνομος
 πιάνει και φτιάχνει πέντε.
 Συ Φαραέ που τα 'φτιαζες
 πρέπει να μας διδάξεις.
 Βάλτε τα δυο στα χέρια του
 και τ' άλλα δυο στα πόδια
 το πέμπτο το φαρμακερό
 βάλτε το στην καρδιά του.
 Να τρέξει αίμα και νερό

να λιγωθεί η καρδιά του».

Η Μάρθα, η Μαγδαληνή
 κι η Παναγιά η Δέσποινα
 οι τέσσερις αντάμα
 πιάσαν το δρόμο το στρατί
 στρατί το μονοπάτι
 φτάσαν στην πόρτα του ληστού
 στην πόρτα του Πιλάτου
 κι η πόρτα από τον φόβο της
 άνοιξε μοναχή της.
 Η Παναγιά η Δέσποινα
 προχώρει μπαίνει μέσα
 τυρά δεξιά, τυρά ζερβά
 κανένα δε γνωρίζει
 τυρά και δεξιότερα
 βλέπει τον Άγιο Γιάννη
 «Άγιε μου Γιάννη Πρόδρομε
 και βαπτιστή του Υιού μου
 μην είδες τον Υιόκα μου
 και τον διδάσκαλό σου;»
 «Βλέπεις εκείνον τον γυμνό
 τον παραπονεμένο
 όπου φορεί πουκάμισο
 στο αίμα βουτηγμένο
 όπου φορεί στην κεφαλή
 αγκάθινο στεφάνι;
 Κείνος είναι ο Υιόκας σου
 και ο διδάσκαλός μου».

Η Παναγιά πλησίασε
 κοντά να του μιλήσει
 «Σταυρέ μου για χαμήλωσε
 σταυρέ μου κάνε πίσω
 να φτάσω τον Υιόκα μου
 για να τονε φιλήσω
 να βγάλω το μαντήλι μου
 το αίμα να σκουπίσω.
 Δεν μου μιλάς Υιόκα μου

δεν μου μιλάς παιδί μου;»
 «Τι να σου πω μανούλα μου
 που διάφορο δεν έχω
 μόνο το Μέγα Σάββατο
 κοντά στο μεσημέρι
 που θα σημαίνει εσπερινός
 θα σημαίνουν οι καμπάνες
 Σημαίνει ο Θεός
 σημαίνει η γη
 σημαίνουν τα ουράνια
 σημαίνει κι η Αγιά Σοφιά

το Μέγα Μοναστήρι
 με 400 σήμαντρα
 και 62 καμπάνες
 Κάθε καμπάνα και παπάς
 κάθε παπάς και διάκος
 Τότε μανούλα μου γλυκιά
 μπορώ να σου μιλήσω
 όποιος τ' ακούει σώζεται
 κι όποιος το λέει αγιάζει
 κι όποιος το καλοφουκαστεί
 παράδεισο θα λάβει».

2. Παραλλαγή που λεγόταν στον Κουβαρά

Σήμερα μαύρος ουρανός
 σήμερα μαύρη μέρα
 σήμερα όλοι θλίβονται
 και τα βουνά λυπούνται
 Σήμερα έβαλαν βουλή
 οι άνομοι Εβραίοι
 οι άνομοι και τα σκυλιά
 και οι καταραμένοι.
 Ο Κύριος ηθέλησε
 να μπει σε περιβόλι
 να λάβει δείπνο μυστικό
 για να το λάβουν όλοι.
 Η Παναγιά η Δέσποινα
 καθόταν μοναχή της
 τας προσευχάς της έκανε
 για τον μονογενή της.
 «Σώνουν Κυρά μου οι προσευχές
 σώνουν και οι μετάνοιες
 και τον Υιό σου πιάσανε
 και σαν φονιά τον πάνε.
 Και στου Πιλάτου τας αυλάς
 εκεί τον τυραννάνε.
 Χαλκιά-χαλκιά φτιάξε καρφιά
 φτιάξε τρία περόνια
 κι εκείνος ο παράνομος

βάνει και φτιάχνει πέντε.
 Συ Φαραέ που τα 'φτιαξες
 πρέπει να μας διδάξεις.
 βάλτε τα δυο στα χέρια του
 και τ' άλλα δυο στα πόδια
 το πέμπτο το φαρμακερό
 βάλτε το στην καρδιά του.
 Να τρέξει αίμα και νερό
 να λιγωθεί η καρδιά του».
 Η Παναγιά σαν τ' άκουσε
 έπεσε και λιγώθη.
 Σταμνί νερό της ρίζανε
 τρία κανάτια μόσχο
 και τρία με ροδόσταμο
 για να 'ρθει ο λογισμός της.
 Μα σαν της ήρθε ο λογισμός
 μα σαν της ήρθε ο νους της
 ζητεί μαχαίρι να σφαγεί
 φωτιά να πάει να πέσει
 ζητεί γκρεμό να γκρεμιστεί
 για τον μονογενή της.
 «Κάνε Κυρά μου υπομονή
 κάνε κυρά να 'νέστη».
 «Και πώς να κάνω υπομονή
 και πώς να λάβω ανέστη

που έχω γιο μονογενή
και κείνο σταυρωμένο».
Σημαίνει ο Θεός
σημαίνει η γη
σημαίνουν τα ουράνια
σημαίνει κι η Αγία Σοφία
το Μέγα μοναστήρι

όποιος τ' ακούει σώζεται
κι όποιος το λέει αγιάζει
κι όποιος το καλοστοιχιαστεί
παράδεισο θα λάβει.
Παράδεισο και λίβανο
από τον Άγιο Τάφο.

3. Παραλλαγή που λεγόταν στα Καλύβια

Σήμερα μαύρος ουρανόσ
σήμερα μαύρη μέρα
σήμερα όλοι θλίβονται
και τα βουνά λυπούνται.
Σήμερα έβαλαν βουλή
οι άνομοι Εβραίοι
οι άνομοι και τα σκυλιά
κι οι τρισκαταραμένοι.
Ο Κύριος ηθέλησε
να μπει σε περιβόλι
να λάβει δείπνο μυστικό
που θα το λάβουν όλοι.
Η Παναγιά η Δέσποινα
καθόταν μοναχή της
τας προσευχάς της έκανε
για τον μονογενή της.
Φωνή ακούστη εξ ουρανού
απ' αρχαγγέλου στόμα.
«Φτάνουν κυρά μου
οι προσευχές
φτάνουν και οι μετάνοιες
το γιο σου τότε πιάσανε
και σαν φονιά τον πάνε
και στου Πιλάτου
τας αυλάς εκεί
τον τυραννάνε.
Χαλκιά-χαλκιά
φτιάξε καρφιά
φτιάξε τρία περόνια

και κείνος ο παράνομος
βαρεί και φτιάχνει πέντε.
Συ Φαραέ που τα 'φτιαζες
εσύ θα μας διδάξεις.
Βάλτε τα δυο στα πόδια του
και τ' άλλα δυο στα χέρια.
Το πέμπτο το φαρμακερό
βάλτε το στην καρδιά του.
Να τρέξει αίμα και νερό
να λιγωθεί η καρδιά του».
Η Παναγιά σαν τ' άκουσε
έπεσε και λιγώθη
σταμνί νερό της ρίζανε
τρία κανάτια μόσχο
και τρία με ροδόσταμο
για να 'ρθει ο λογισμός της.
Και σαν της ήλθε ο λογισμός
και σαν της ήλθε ο νους της
ζητεί μαχαίρι να σφαχτεί
φωτιά να πάει να πέσει
ζητεί γκρεμό να γκρεμιστεί
για τον μονογενή της.
Η Μάρθα και η Μαγδαληνή
και του Λαζάρου η μάνα
του Ιακώβου η αδελφή
οι τρεις αντάμα
επήραν το στρατί
στρατί το μονοπάτι
στο μονοπάτι βγήκανε

μες στου ληστή την πόρτα.
 «Άνοιξε πόρτα του σπιτιού
 και πόρτα του Πιλάτου»
 κι η πόρτα από το φόβο της
 ανοίγει μοναχή της.
 Τηρά δεξιά, τηρά ζερβά
 κανένα δεν γνωρίζει
 βλέπει και δεξιότερα
 βλέπει τον Άγιο Γιάννη.
 «Άγιε μου Γιάννη Πρόδρομε
 και βαφτιστή του γιου μου
 μην είδες τον υιόκα μου
 και το διδάσκαλό σου;»
 «Δεν έχω γλώσσα να σου πω
 γλώσσα να σου μιλήσω.
 Βλέπεις εκείνον τον γυμνό
 το παραπονεμένο
 όπου φορεί πουκάμισο

στο αίμα βουτηγμένο;
 Εκείνος είναι ο υιόκας σου
 και 'με ο διδάσκαλός μου.
 Μόνο το Μέγα Σάββατο
 κοντά στο μεσημέρι
 που θα λαλήσει ο πετεινός
 σημαίνουν τρεις καμπάνες
 σημαίνει η γης, ο ουρανός
 σημαίνουν τα ουράνια
 σημαίνει κι η Αγιά Σοφιά
 με μια χρυσή καμπάνα
 Όποιος τ' ακούει σώζεται
 κι όποιος το λέει αγιάζει
 κι όποιος καλά θα το σκεφτεί
 παράδεισο θα λάβει.
 Παράδεισο και λίβανο
 από τον Άγιο Τάφο».

4. Παραλλαγή που λεγόταν στα Σπάτα

Σήμερον μαύρος ουρανός
 σήμερον μαύρη ημέρα
 σήμερον όλοι θλίβονται
 και τα βουνά λυπούνται.
 Σήμερον έβαλαν βουλή
 οι άνομοι Εβραίοι
 οι άνομοι και τα σκυλιά
 κι οι τρισκαταραμένοι.
 Ο Κύριος ηθέλησε
 να μπει σε περιβόλι
 να λάβει δειπνο μυστικό
 για να το λάβουν όλοι.
 Η Παναγιά η Δέσποινα
 καθόταν μοναχή της
 τας προσευχάς της έκανε
 για τον μονογενή της.
 Φωνή ηκούσθη εξ ουρανού
 και απ' αρχαγγέλου στόμα.
 «Φτάνουν κυρά μου οι προσευχές

φτάνουν και οι μετάνοιες
 και τον υιόν σου πιάσανε
 και σαν φονιά τον πάνε.
 Σαν κλέφτη τον επιάσανε
 και σαν φονιά τον πάνε
 και στου Πιλάτου τας αυλάς
 εκεί τον τυραννάνε.
 Χαλκιά-χαλκιά φτιάξε καρφιά
 φτιάξε τρία περόνια
 και κείνος ο παράνομος
 βαρεί και φτιάχνει πέντε.
 Σν Φαραέ που τα 'φτιαζες
 πρέπει να μας διδάξεις.
 Βάλτε τα δυο στα χέρια του
 και τ' άλλα δυο στα πόδια
 το τρίτο το φαρμακερό
 βάλτε το στην καρδιά του
 να τρέξει αίμα και νερό
 να λιγωθεί η καρδιά του».

Κι η Παναγιά σαν τ' άκουσε
 έπεσε και λιγώθη
 σταμνί νερό της ρίξανε
 τρία κανάτια μόσχο
 και τρία με ροδόσταμο
 για να 'ρθει ο λογισμός της.
 Και σαν της ήρθε ο λογισμός
 και σαν της ήρθε ο νους της
 ζητεί μαχαίρι να σφαγεί
 φωτιά να πάει να πέσει
 ζητεί κρημνό να κρημισθεί
 για τον μονογενή της.
 «Λάβε κυρά μου υπομονή
 λάβε κυρά μου ανέστη».
 «Και πώς να λάβω υπομονή
 και πώς να λάβω ανέστη
 που έχω γιο μονογενή
 και κείνο σταυρωμένο».
 Η Μάρθα και η Μαγδαληνή
 και του Λαζάρου η μάνα
 και του Ιακώβ η αδερφή
 οι τέσσερεις αντάμα
 έπιασαν το στρατί-στρατί
 στρατί το μονοπάτι
 το μονοπάτι τις έβγαλε
 εις του ληστού την πόρτα.
 «Άνοιξε πόρτα του ληστού
 και πόρτα του Πιλάτου»
 κι η πόρτα από τον φόβο της
 ανοίγει μοναχή της.
 Τηράει δεξιά τηράει ζερβά
 κανένα δεν γνωρίζει
 τηράει και δεξιότερα
 βλέπει τον Άγιο Γιάννη.
 «Άγιε μου Γιάννη Πρόδρομε
 και βαφτιστή του γιου μου

μην είδες τον υιόκα μου
 και σε τον διδάσκαλό σου;»
 «Δεν έχω γλώσσα να σου πω
 γλώσσα να σου μιλήσω.
 δεν έχω χέρι πάλαμη
 διά να σου το δείξω.
 Βλέπεις εκείνο το γυμνό
 τον παραπονεμένο
 όπου φοράει πουκάμισο
 στο αίμα βουτηγμένο
 όπου φοράει στην κεφαλή
 ακάνθινο στεφάνι;
 Εκείνος είναι ο γιόκας σου
 και με ο διδάσκαλός μου».
 Κι η Παναγιά πλησίασε
 γλυκά τον ερωτούσε
 «δεν μου μιλάς παιδάκι μου
 δεν μου μιλάς παιδί μου;»
 «Τι να σου πω μανούλα μου
 που διάφορο δεν έχεις;
 Μόνο το Μέγα Σάββατο
 κοντά το μεσονύχτι
 που θα λαλήσει ο πετεινός
 σημαίνουν οι καμπάνες
 σημαίνει ο ουρανός
 σημαίνει η γης
 σημαίνουν τα ουράνια
 σημαίνει κι η Αγιά Σοφιά
 με τις χρυσές καμπάνες.
 Όποιος το ακούει σώζεται
 κι όποιος το λέει αγιαίνει
 κι όποιος το καλοαφουγκραστεί
 παράδεισο θα λάβει.
 Παράδεισο και ευλογία
 από τον Άγιο Τάφο».

Στα πολύ παλιά χρόνια τα κάλαντα συνοδεύονταν από λύρα, ενώ τα παιδιά τα έλεγαν με τρίγωνο.

Αργότερα χρησιμοποιήθηκε κλαρίνο και τύμπανο. Καθώς περνούν τα χρόνια πολλές φορές έχουμε ολόκληρη ορχήστρα ή την μπάντα του δήμου, ενώ εδώ κι αρκετά χρόνια το τρίγωνο αντικαταστάθηκε από την πλαστική μελόντικα.

Επίσης στα παλιά χρόνια μαζεύονταν ομάδες παιδιών ή νέων που έλεγαν τα κάλαντα, δυστυχώς ο αριθμός των καλαντιστών μειώνεται συνεχώς, φτάνοντας ακόμα και στο ένα άτομο, δείχνοντας έτσι την μοναξιά και την απομόνωση της εποχής μας.

Παρατηρώντας τις ομοιότητες των καλάντων των Μεσογείων με τα κάλαντα της υπόλοιπης Ελλάδας (όπως και στα τραγούδια, από παλιότερη έρευνά μου) φαίνεται ότι τα Μεσόγεια ήταν πέρασμα και κέντρο όλης της Ελλάδας, λόγω της Αθήνας-πρωτεύουσας, εφόσον υπάρχει επηρεασμός πολύ ή λιγότερο από κάθε τόπο της.

Να επισημάνουμε, επίσης, τη διαφορά στη μελωδία στον Κουβαρά και την Κερατέα λόγω της επαφής τους με το Λαύριο, στο οποίο υπήρχε μωσαϊκό λαών αλλά και Ελλήνων από άλλες περιοχές (Ιταλοί, Γάλλοι, Μικρασιάτες, Νησιώτες κ.λπ.).

Τέλος, θα πρέπει να σταθούμε στο γεγονός ότι οι γυναίκες είναι εκείνες που συντηρούν και μεταδίδουν την παράδοση. Και δεν υπάρχει μεγαλύτερη απόδειξη από τα κάλαντα τα οποία αν και λέγονταν από άνδρες και παιδιά, οι γυναίκες είναι εκείνες που τα θυμούνται μέχρι σήμερα.

Βιβλιογραφία – Πηγές

Γ. Χατζησωτηρίου, *Τα λαογραφικά της Μεσογαίας Αττικής*.

Μαρία Μιχαήλ-Δέδε, *Αρβανίτικα τραγούδια*.

Ιερέας Ιωάννης Ηλίας, *Μαρκόπουλο, ο τόπος μου και η ιστορία του*.

Γιάννης Πρόφης, ανέκδοτο υλικό από το αρχείο του.

Πληροφορίες από επιτόπια έρευνα στα χωριά από τις γυναίκες:

Σπάτα: Μηλιά Δήμα, Ευγενία Δέδε.

Κουβαράς: Ελένη Πρίφτη, Σοφία Μητρογιάννη, Μαρίνα Στουραίτη.

Παιανία: Ειρήνη Παγώνα.

Μαρκόπουλο: Κατερίνα Μεθενίτη.

Καλύβια: Νίκη Δημητρίου.

Κερατέα: Μαργαρίτα Ιατρού.

Πληροφορίες από τα αρχεία του Κέντρου Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών.

Πίνακας Νικ. Λύτρα. Τα παιδιά λένε τα κάλαντα με φλογέρα και νταούλι.

Η μπάντα του δήμου λέει τα κάλαντα.

Παιδιά λένε τα κάλαντα με τρίγωνο (πέταλο) και κρουστό.